

képpen káros hatással bír. A közérthetőség kedvéért persze magam is kénytelen vagyok a meghaladásra váró sztereotípiákat használni. Ezzel együtt fontos hangsúlyozni, hogy nem bináris rendszerről van szó; habár kevesen ismerik fel, sokkal több szakadás, törésvonal található a látszatonál jóval rétegzettebb magyar irodalomban, ezért sem érdemes sztereotip módon közelíteni hozzá.

Az átpolitizált légkör eleve gyanússá tesz minden kritikus megnyilvánulást, amely a másokra vonatkozik, de nehezíti a belső, elemző kritika lehetőségét is. Gondoljuk Kemény István *Búcsúlevél* című versének megítélésére. A vers fontos vitát generált ugyan, azonban eddigi befogadástörténete jó példa arra, ha egy szöveg nem esztétikai, sokkal inkább ideológiai szempontok szerint kerül mérlegre. A gyanú esztétikája viszont ellehetetleníti az értékelő megnyilvánulásokat.

KRITIKA

Papp Sándor Zsigmond

Semmi kis életek

Libri Kiadó
Budapest, 2011

Pethő Anita

EGY AUGUSZTUSI ÉJSZAKA IGAZ TÖRTÉNETE

Papp Sándor Zsigmond *Semmi kis életek* című regényében látszólag minden adva van ahhoz, hogy az olvasó egy kényelmesen és problémamentesen befogadható történetet kapjon. Az eseményeket, amelyek lineáris időrendben követik egymást, s időben és térben könnyen behatárolhatóak, egy egyes szám harmadik személyű mindentudó elbeszélő által ismerhetjük meg. A szereplők ábrázolása plasztikus, motivációik jól felépítettek, a narrátor élethelyzeteiket részletesen kifejti, vagyis minden megvan bennük, ami által az olvasó megszeretheti vagy meggyűlölheti őket. A bökkenő csupán az, hogy a *Semmi kis életek* éppenséggel a kiszolgáltatottságot és a bizonytalanságot szándékozik ábrázolni ilyen módon, és mondhatjuk, hogy rendkívül sikeresen.

Ehhez nem csupán azzal járul hozzá a könyv, hogy a történet a nyolcvanas és kilencvenes évek Romániájában, egy konkrétan meg nem nevezett erdélyi városban, ám annak egy nagyon is konkrétan megnevezett társasházában játszódik. Csupán megállapítani, leírni, hogy a diktatúra rossz, hogy beivódik a legintimebb emberi kapcsolatokba is, úgy, ahogy

én itt most leírom, természetesen még nem fogja megérinteni az olvasót. Ez így nem más, mint néhány jól ismert állítás, hovatovább közhely. Ahhoz, hogy mindez az olvasót megérintse, a látszólagos egyszerűség mögött nagyon rafinált történetkezésre van szükség, és ezt a regény szinte tökéletesen oldja meg.

Ehhez leginkább az járul hozzá, hogy Papp Sándor Zsigmond regénye egy olyan esemény köré szerveződik, amely ugyan az elbeszélő történet (pontosabban történetek) szempontjából létfontosságúnak tűnik, de az olvasó számára a regény végére sem válik világossá, mi is történt valójában. Mindezzel egy időben azonban megismerhet néhány olyan emberi sorsot, amely részben emiatt az esemény miatt siklik ki.

Nem tartom merész asszociációnak Márton László *Jacob Wunschwitz igaz története* című regényéből felidézni azt a gondolatot, amely szerint az emberek sokasága igaz történetének elmondása során hiába irányítjuk figyelmünket egy fókuszpontra felé, az akkor is kívül esik látóhatárunkon. Véleményem szerint ugyanis éppen erről van szó a *Semmi kis életek*ben az említett kulcsfontosságú eseménysor kapcsán is. Bár az elbeszélő történetek mindegyike összefügg valamiként ezzel, a regény végére mégsem lehet biztos az olvasó, hogy tudja, mi történt 1982 augusztusában egy Schiffer Balázs nevű fiatalemberrel a határsávbán. (Lelőtték? Kihallgatás közben szívproblémák miatt halt meg? Egyáltalán meghalt?) S noha a főbb szereplők élete azóta gyakorlatilag ekörül kering, amit róluk megtudunk, azok mégis olyan élethelyzetek és konfliktusok, amelyek nagy valószínűséggel akkor is bekövetkeznének, ha nincs ez az eset.

A regény négy fejezetből tevődik össze, a legutolsó azonban csupán egy néhány oldalas párbeszéd-folyamból álló epilógus, így ezzel az elkövetkezőkben nem foglalkozom részletesebben. Az első három részben mindig egy központi szereplő életének fontos mozzanata köré szerveződik az elbeszélés. A karakterek sorsa nem csupán azért kapcsolódik össze, mert egymás után ugyanannak a lakásnak váltak lakóivá, hanem mert mindannyiuk életét összeköti az a nevezetes augusztusi éjszaka, még akkor is, ha erről nekik fogalmuk sincs.

Mint már említettem, az események lineárisan követik egymást. Ez annyiban szorul pontosításra, hogy a fejezeteket a narrátor időrendben helyezi egymás után, így az olvasó előbb az 1980-as évek első, majd második felének, aztán pedig közvetlenül a rendszerváltás utáni éveknek a mindennapjaiba kaphat betekintést. Mindezt ráadásul úgy, hogy az elbeszélő nem magyarázza, nem értelmezi az eseményeket, adottnak

veszi, hogy az olvasó tud az alapvető életkörülményekről, a jegyrendszerről, a takarékosági áramkimaradásokról, az örökös sorban állásról stb. Nem elmagyarázza az olvasónak az eseményeket, hanem bevonja őt a történetbe.

A regény egészére tehát egyszerű vonalvezetés, ám az egyes fejezetekre ennél bonyolultabb időkezelés jellemző. Adott egy központi szereplő, akinek életében az elbeszélés jelenében eszkalálódik egy probléma, és a narrátor, aki kvázi behelyezkedik ennek a karakternek a helyzetébe, igyekszik a lehető legaprólékosabban kibontani a jelene-tet. Ez a megoldás hasznosnak bizonyul részint azért, mert az olvasót bizonytalanságban tartja, és abból a szempontból is, hogy a hangsúlyeltolódást (fókuszpontra és látóhatár egybe nem esését) még erőteljesebbé teszi. Az olvasó ugyanis az adott rész főszereplőjének szinte az egész életét megismerheti, méghozzá azon illúzió által, hogy maga a szereplő idézi fel (természetesen továbbra is az egyes szám harmadik személyű narrátor tolmácsolásában) az általa kulcsfontosságúnak tekintett mozzanatokat. Remekül működik ez az illúzió és hitelesnek is hat a felidézés aktusa, hiszen mindhárom szereplő esetén olyan probléma kerül középpontba, amely miatt végig kell gondolniuk életüket, legalább is attól az augusztusi éjszakától kezdve.

Mégiscsak fontos azonban, hogy mindezek a regény egészét tekintve időrendben követik egymást. Erősíti a nagyregény-szerkezetet, és hasznos módszer abból a szempontból is, hogy növeli a feszültséget. Az olvasó ugyanis könnyen annak az illúzióknak a csapdájába eshet, hogy a történet előrehaladtával egyre közelebb kerül a megoldáshoz. Az egyes szereplők (az apa, a belügyis, a határsávba tartó lány) fizikailag is egyre közelebb kerülnek az eseményekhez, ugyanakkor a megoldás szempontjából egyre távolabb. Egy apának még lehetnek sejtései, mit keresett a fia a határsávbán, amikor disszidálási kísérlet közben lelőtték, egy belügyis viszont már nem az egyes ember életét, hanem a megoldandó feladatot látja. Az eseményekhez az akkor még kamaszlány Novák Eszter kerül a legközelebb, hiszen ő együtt tartott Balázssal a határsávba. Az életéről szóló, részletesen kibontott fejezetben emellett hangsúlyos szerepet kap, hogy csak egy kamaszlány, aki azon morfondírozik, hogy a bulin meddig juthat el a magának vakmerően kinézett idősebb fiúval, továbbá hogyan lehetne azt a másik, irritáló lányt lekoptatni. A narrátor hiába érzékelteti nagyszerűen még a föld ízét és illatát is, vagy a sötétben botorkáló lány halálfélelmét, a történet központi magját, azt az eseménysort, amely körül a szereplők sorsa később kering,

nem fedi fel, mivel a kiválasztott nézőpontokból egyszerűen nem fedheti fel.

Ez lesz aztán ennek az elbeszélésmódnak tulajdonképpen a lényege. Az elbeszélő szándékolatlanul olyan szereplőket választ ki, akik nem vezethetik el az olvasót a megoldáshoz. Márpedig az olvasó éppen ezt várna. Hiszen látszólag minden arra utal, hogy egy klasszikus nagyregényről van szó, amire a szélesebb olvasóközönség is lelkesen bólogat: ilyen egy *igazi* regény. Mindez azt is jelenti, hogy az olvasási stratégiák is klasszikusak: az elbeszélő vezessen végig minket a történeten a bonyodalomtól egészen a megoldásig. Kis adagokban persze megkapja ezt az olvasó, a történetekből végül is kiderül, miként oldják meg problémáikat az egyes fejezetek főszereplői (igaz, erre mindig a következő fejezetben derül fény), ám Schiffer Balázs sorsa és az az augusztusi éjszaka végig rejtély marad.

Közben a narrátor nagyon is tisztában van azzal, hogy mit vár el tőle, mire vágyik az olvasó. A vágyakozás pedig kiszolgáltatottá tesz, és az elbeszélő játszik ezzel a kiszolgáltatottsággal. Nem egyszerűen arról van szó, hogy nem mondja el az igazságot az azon az éjszakán történetekről, hanem önkényességét fitogtatja azzal, hogy szerepeltet egy olyan karaktert is, akiről pontosan tudja az olvasó, hogy ő lehet a kulcsfigura, ő tölthetné ki azokat az üres foltokat, amelyek miatt nem áll össze a kép. Ám a narrátor éppen ezért nem ad ennek a szereplőnek szót. Az ő szemszögéből nem ismerhetjük meg a történetet, ahogy a szereplők, akikkel bizalmas kapcsolatba kerül (akár baráti, akár intim viszonyba) sem tudják meg, hogy mekkora része volt a történetekben.

Marad tehát a bizonytalanság, a kiszolgáltatottság, a megoldatlanság. Ahogy a történet szereplőinek ez jut osztályrészül, nemcsak 1989 decembere előtt, hanem utána is, ugyanúgy ez lesz talán a legmeghatározóbb alapélménye a könyvvel kapcsolatban az olvasónak is. Ezért működik kiválóan a szöveg anélkül, hogy külön magyarázni, értelmezni kellene benne azt, hogy a Ceaușescu-éra milyen borzalmas volt, s hogy a szinte a falakba beivódott félelem nem múlik el egyszerűen csak az a pillanattal, amikor a korszak névadójába ország-világ szeme láttára golyót eresztenek. A könyv is befejeződik egyszer, az olvasó elér az utolsó oldalig, de nem zárhatja le magában a történetet, cipeli magával az élményt egy teljesen más világ díszletei közt. Cipeli a kiszolgáltatottság és a bizonytalanság élményének illúzióját, és ezzel a lehető legközelebb kerül ahhoz, hogy az olvasott regény szereplőinek élethelyzetébe bele gondolhasson, azt a maga módján átérezhesse.

Papp Sándor Zsigmond regénye mellett, hogy nagyszerű mementója egy rettenetes időszaknak, amikor az emberi élet törékenysége és jelentéktelensége talán soha ennyire nem volt nyilvánvaló, arra is figyelmeztet, hogy az irodalom nevű jelenségben az olvasó is fontos szereplő, részese a folyamatnak. A *Semmi kis életek* bevonja olvasóját saját világába, és valahol ez is a lényeg: az emberek mégiscsak ezért olvasnak.

Vörös István

Keresztelés özönvízzel

Befejezhetetlen krimi

Noran Könyvesház
Budapest, 2011

P. Szathmáry István

A KRIMI, AMI AZELŐTT BEFEJEZŐDIK, HOGY ELKEZDŐDNE

Befejezhetetlen krimi – ez az önmeghatározásként is érthető és értendő alcím szúr rögtön szemet a borítón. Látszólag egy önellentmondásról van szó, ami a műfaj szerelmesei számára joggal okozhat(na) zavart. A krimi ugyanis rendkívül kötött műfaj, amely sokszínűsége és a számos alváltozat, valamint leágazás ellenére is hosszú ideje őrzi bizonyos alapsémák változatlanságát. Hogy ez mennyire fontos, mi sem példázza jobban, mint hogy időnként nagyon is komolyan vett krédók, illetve céhszabályok születtek a zsáner „tisztaságát”, tehát változatlanságát megőrzendő – általában nem a teoretikusok, hanem a gyakorló szerzők tolalából. (Hozzátevé mindennek, hogy a két szerep amúgy nem is olyan ritkán találkozik egyetlen személyben, elég csak Raymond Chandler